

Др Славица Максић
Мр Славица Шевкушић
Институт за педагошка истраживања
Београд

UDK-371.125.4 (371.123)
Прегледни чланак
НВ. LVI.2.2007.
Примљен: 17. V 2007.

ПРИПРЕМА НАСТАВНИКА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

Апстракт *Образовање и стручно усавршавање наставника ради повећања њихове професионалне компетентности представља један од кључних елемената актуелне реформе образовног система у Србији. Увођење већег броја изборних и факултативних предмета и програма отвара питање избора и компетенција наставника који ће их квалитетно реализовати. Искуства у реализацији верске наставе и грађанског васпитања, као обавезних изборних предмета у основним и средњим школама, указују на потребу додатног образовања наставног кадра како у домену наставних садржаја, тако и у области методичко-дидактичке припреме за рад у школи са ученицима одређеног узраста. Увећање броја и разноврсност изборних предмета и факултативних програма који ће одговарати локалним потребама захтева промене у базичном образовању и стручном усавршавању наставника. Наставници би требало да стекну и развију знања, вештине и ставове који ће омогућити њихово стручно и одговорно реаговање на потребе деце и родитеља школе у којој раде, кроз конципирање и реализацију атрактивних и функционалних изборних и факултативних наставних садржаја и активности. Флексибилна организација и континуирано осавремењавање стручног образовања уз рад обећава задовољавајућу припрему наставника за нове улоге и функције у школи.*

Кључне речи: *наставници, изборни предмети, базично образовање, стручно усавршавање.*

TEACHER TRAINING FOR OPTIONAL SUBJECTS

Abstract *Education and in-service teacher training aimed at developing teachers' professional competencies are one of key elements of the ongoing reform of the education system in Serbia. The implementation of a number of optional subjects and courses opens the question of the selection and competencies of the teachers who can best run them. The experiences in the realization of the optional subjects Religion and Civic Education, as optional-compulsory subjects in primary and secondary schools, indicate the need for additional teacher training both in the domain of teaching contents and methodological-didactic preparation for work with students of particular ages. The increase and the diversity of optional subjects and courses tailored to meet particular local needs requires changes in both pre-service and in-service teacher training. Prospective teachers should acquire and develop knowledge, skills and attitudes which will ensure their professional and responsible reactions, also, to the needs of students and their parents by tailoring and realizing attractive, functional optional teaching contents and activities. Flexible organization and continuous modernization of in-service training promises a satisfactory preparation of teachers for any new roles and functions in the school.*

Keywords: *teachers, optional subjects, pre-service training, in-service training.*

Увод

Образовање и стручно усавршавање наставника ради побољшања њиховог статуса и професионализације наставничког позива представља један од кључних елемената реформе образовног система у Србији. Увођење већег броја изборних предмета који су обавезни за школу и ученике отвара проблем наставног кадра који ће их успешно реализовати. Упозоравајућа искуства стечена су с верском наставом и грађанским васпитањем, који су постали обавезни изборни предмети у тренутку када није било довољно адекватно припремљених наставника који би их предавали. Наставу су почели да реализују наставници који нису припремани за рад с децом одређеног узраста, сарадници без радног искуства у школи или са недовољно искуства, јер су били ангажовани привремено у више школа, неретко у исто време у основној и средњој школи (од почетних разреда основне до завршних разреда средње школе). Други проблем било је овладавање наставним садржајима који су сачињавали одређени предмет, као што је било грађанско васпитање, с обзиром на то да нико од наставника није током стицања базичног образовања припреман за наставу овог предмета.

Диверсификација образовања и наставничке компетенције

Један од праваца реформе образовног система, започете 2001. године у Србији, била је диверсификација рада у школи, која обухвата наставне садржаје, наставне методе, циљеве, очекивања и захтеве у односу на постигнуће и развој ученика (Ковач-Церовић и Левков, 2002). За разлику од ранијег јединственог програма који су школе биле обавезне да реализују, предложени оквирни национални план и програм представља основу за конципирање школског плана и програма који школе осмишљавају и реализују у складу са сопственим потребама и могућностима. Школски програм садржи обавезни, изборни и факултативни део (Закон о основама система образовања и васпитања, 2003; Закон о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања, 2004). Један од обавезних изборних предмета је верска настава или грађанско васпитање. Ученик који се определио за један од два изборна предмета, верску наставу или грађанско васпитање, изабрани предмет похађа до краја започетог циклуса основног, односно до краја стицања средњег образовања и васпитања. Факултативни део наставног плана и програма обухвата предмете којима се задовољавају интересовања ученика у складу с могућностима школе, као и садржаје и облике слободних активности.

Свака основна школа има обавезу да, поред верске наставе и грађанског васпитања, понуди и друге изборне предмете, од којих ученик

бира још један предмет, према својим склоностима (Правилник о изменама и допунама правилника о наставном плану и програму основног образовања и васпитања, 2006)¹. Листа изборних предмета обухвата следеће: лепо писање, народна традиција, руке у тесту – откривање света, чувари природе, од играчке до рачунара, шах, матерњи језик с елементима националне културе (мађарски, румунски, русински, словачки, хрватски, бошњачки, украјински, ромски), Страни језик који су ученици почели да уче у трећем разреду (енглески, немачки, руски, француски, италијански, шпански), пројекат *Грађанин*, основи информатике и рачунарства, домаћинство. Изборни предмети изучавају се по један час недељно, осим матерњег језика с елементима националне културе и страног језика, који се изучавају по два часа недељно. Успех у изборним предметима се не оцењује бројчано и не утиче на општи успех ученика.

На нивоу средњег образовања, у наставним плановима и програмима предвиђају се два обавезна изборна предмета, од којих је један верска настава, а други “други предмети етичко-хуманистичког садржаја” (на пример, Правилник о изменама Правилника о наставном плану и програму за стицање образовања у четворогодишњем трајању у стручној школи за подручје рада економија, право и администрација – област економија, 2006). Друга могућност је да су верска настава и грађанско васпитање алтернативна понуда у првој категорији изборних предмета, а другу групу чине стручни предмети који продубљују област или општи предмети који доприносе изграђивању личне културе. На пример, у оквиру средњег стручног образовања за занимање пивара, поред верске наставе или грађанског васпитања, ученицима се као изборни предмети нуде: ликовна култура, музичка уметност, географија хране, историја, историја пиварства, социологија (Правилник о наставном плану и програму огледа за образовни профил пивар, 2006). Листа изборних предмета није коначна и може се допунити на предлог школе која спроводи оглед, програмом који је претходно одобрило Министарство просвете и спорта. Настава се остварује из оних предмета за које се изјасни најмање 30 одсто ученика огледног одељења. Успех ученика у овој групи предмета, за разлику од верске наставе и грађанског васпитања, оцењује се бројчано и улази у просек оцена на крају школске године.

Изборне предмете на оба нивоа школовања могу да изводе учитељи, наставници, професори и стручни сарадници који раде у школи, уколико су савладали одговарајући програм обуке за тај предмет или је област датог предмета блиска њиховом базичном образовању. Илустрације ради,

---

¹ Измене у наставним плановима које се односе на изборне предмете извршене су у 2007. години али још нису званично објављене.

програм основа информатике и рачунарства могу да изводе професори информатике, математике, физике, технике, електротехнике, инжењери других усмерења, лица која су на основним студијама имала најмање четири семестра информатичких предмета. Грађанско васпитање могу да предају наставници и професори разредне наставе, педагози, психолози, социјални радници, професори историје, географије, српског и страних језика, уколико су савладали програм обуке за извођење наставе за одговарајући разред (Правилник о изменама и допунама правилника о врсти стручне спреме наставника који изводе образовно-васпитни рад из изборних програма у основној школи, 2005 а). Верску наставу могу да изводе лица с одређеним нивоом верског образовања (виша или висока школска спрема), завршеним правним, филолошким или филозофским факултетом, као и наставници или професори разредне или предметне наставе оспособљени за извођење верске наставе (Правилник о изменама и допунама правилника о врсти стручне спреме наставника који изводе образовно-васпитни рад из изборних програма у основној школи, 2005 б).

Искуства с верском наставом и грађанским васпитањем

Предмети верска настава и грађанско васпитање уведени су у школе у Србији 2001. године као факултативни, и то само за ученике првог разреда основне и средње школе. Подаци испитивања које је Институт за педагошка истраживања спровео током 2001. године показали су да већина испитаних ученика средњих школа и родитеља ученика основних школа има позитиван став према увођењу веронауке у школе, али само за оне ученике који то желе (Јоксимовић и др., 2002). Током прве половине 2002. године спроведена је евалуација факултативне наставе грађанског васпитања која је указала на проблем неприпремљености наставника и потребу за обуком (Smith, Fountains and McLean, 2002). По мишљењу ученика и наставника, грађанско васпитање битно се разликује од осталих предмета у редовној настави, што се сматра његовом значајном предношћу. Већина испитаних наставника, ученика и родитеља сложила се да предмет не треба да буде обавезан, нити третиран као алтернатива верској настави. Међутим, следеће школске године (2002/2003) верска настава и грађанско васпитање добијају статус изборних предмета на оба нивоа школовања, што подразумева обавезан избор и похађање једног од њих.

Да би се стекао увид у прву годину реализације и у ефекте верске наставе и грађанског васпитања као обавезних изборних предмета, спроведено је истраживање мишљења родитеља чија деца похађају први разред основне школе и мишљења ученика првог разреда средње школе (Јоксимовић, 2003). Према процени родитеља, њиховој деци се код верске

наставе највише допада садржај предмета, док је предност грађанског васпитања у начину рада. Родитељи процењују да њихова деца имају позитиван однос према наставницима који им предају изборне предмете, с тим што се повољније процењује однос с наставницима грађанског васпитања. Као добре стране изборних предмета ученици, такође, истичу начин рада који се разликује од рада на другим часовима, што је посебно изражено код грађанског васпитања. Млађој деци одговара учење кроз игру, покрет и цртање, атмосфера која је опуштенија него на часовима других школских предмета. За средњошколце је пресудније то што имају могућности да кажу своје мишљење и што их наставници грађанског васпитања уважавају. Код оба предмета истичу се као предности мање формалан начин рада и могућност да ученици активније учествују у процесу наставе и учења.

Када је реч о критичким примедбама које се упућују настави изборних предмета, оне се, пре свега, односе на садржај предмета, организацију и услове рада и више су упућене грађанском васпитању него верској настави. Примедбе на наставнике чешће изричу ученици који похађају верску наставу него они који похађају грађанско васпитање. Неповољни утисци о наставницима верске наставе нису заступљени у великој мери, али заслужују посебну пажњу с обзиром на то да верску наставу најчешће предају свештена лица која током школовања нису посебно припремана за наставнички позив, а многи од њих су се први пут нашли у улози предавача. Објашњење за неповољнији однос ученика с једним бројем наставника верске наставе може се потражити у спонтано дописаним коментарима, као што су: наставник је незаинтересован, немаран, оптерећује децу, нема ауторитет код деце, дете се плаши свештеничке одоре. Ученици који похађају различите изборне предмете на сличан начин процењују стручну и дидактичку компетентност наставника, док се поштовање и коректан однос према ученику чешће приписује наставницима грађанског васпитања.

Искуства у реализацији верске наставе и грађанског васпитања, као обавезних изборних предмета у основним и средњим школама, указују на потребу за додатног образовања наставног кадра, како у домену наставних садржаја, тако и у области методичко-дидактичке припреме за рад у школи са ученицима одређеног узраста, домену предзнања и капацитета за учење. У складу с тим, програм обуке наставника требало би да обухвати значајне теме и проблеме, као што су: (а) основне карактеристике интелектуалног и социјално-емоционалног развоја деце и младих (на пример, конкретно и апстрактно мишљење, карактеристике дечје пажње, развој говора и његов однос према мишљењу); (б) карактеристике дечјег моралног развоја (нивои моралног резоновања, мишљење као суштина моралности, однос

према ауторитету; (в) законитости и принципи успостављања успешних међуљудских односа у процесу васпитања и образовања у школи (наставник као модел социјалног понашања, неједнакости у групној комуникацији у одељењу, основна правила и принципи ефикасне комуникације у групи); (г) основе планирања и програмирања наставних активности на различитим нивоима (годишње, месечно, дневно планирање); (д) наставне методе и технике (дискусиона метода, тимски рад и методе кооперативног учења, индивидуални рад, пројект метода) (Шевкушић, Максић и Ђуришић-Бојановић, 2006).

Један пример добре школске праксе

Описаћемо обуку наставника која је спроведена за реализацију програма пројекта *Грађанин*, као пример добре праксе, о чему говоре постигнути резултати. У периоду од пет година, програм пројекта *Грађанин* прошао је пут од секције и факултативног програма до обавезног изборног предмета у основној школи. Полазиште овог пројекта је да су деца врло рано способна да идентификују проблеме локалне заједнице и да се укључе у њихово решавање, уколико им одрасли дају само основне смернице, информације и подршку. Пројекат је оригинално развијен у Сједињеним Америчким Државама, где је 1998. године постао национални програм у вишим разредима основне школе, а поред тога успешно се спроводи на свим континентима (Павловић, Максић и Ђуричић, 2004).

У школама у Србији пројекат *Грађанин* почиње да се реализује као пилот-пројекат у трајању од две године. У лето 2002. године организоване су презентације пројекта за првих 106 заинтересованих школа, како би њихови представници упознали циљеве програма и искуства из његове реализације у другим срединама. Избор наставника, као и ученика, препуштен је школама, а они су се пријављивали уколико су били заинтересовани. На овај начин обезбеђена је слобода избора и учешћа у реализацији програма за наставнике и ученике, што је са своје стране дало почетну мотивацију за рад. Обука прве групе од 200 наставника организована је пред почетак школске 2002/2003. године. Ангажовани су инструктори са искуством из Сједињених Америчких Држава и Босне и Херцеговине, због сличности у културном наслеђу и језику. Обука је предвиђала да наставници кроз лично искуство овладају битним елементима садржаја и процедура које програм обухвата.

Обука је осмишљена као когнитивна радионица, заснована на интерактивном учењу и кооперативном раду у малим групама. Групе су бројале од 24 до 29 особа. Коришћене су следеће методе и технике рада: уводно излагање, “мождана олуја”, дебата, групна дискусија, теренско истраживање

(интервју, прикупљање и анализирање документације) и презентација. Бројност и разноврсност метода и техника знатно су допринели квалитету обуке. Теренско истраживање је подстицајно деловало на дебату у групама. Инструктори су охрабривали интерактивност и користили примере из локалне заједнице наводећи тако учеснике да препознају различите манифестације јавне политике. Својим понашањем су пружали модел грађанског активизма у друштву.

Рад се одвијао у неколико корака: идентификовање проблема у заједници и избор проблема за разредну студију, прикупљање информација о одабраном проблему, израда групне студије и њено презентовање. Тражи се проблем који је важан у њиховој средини и за који сматрају да могу да утичу на његово решавање. Следи сакупљање података и разматрање постојећих решења датог проблема: који су нивои и службе власти одговорни за бављење тим проблемом, који су, ако их има, постојећи прописи или мере везани за тај проблем, да ли су прописи одговарајући и да ли се спроводе, које су добре а које лоше стране постојећих мера. Пошто су испитане постојеће мере, у трећем кораку, група предлаже сопствене мере, које су праћене образлагањем разлога због којих су изабране. Разматрају се предности и мане предложених мера, њихова усклађеност с Уставом и законом, и указује на органе и нивое власти одговорне за њихово спровођење. Последњи корак представља израда плана акције у циљу примене изабране мере за решења разматраног проблема.

Наставници који су завршили обуку и започели рад на пројекту Грађанин у својим школама добијали су подршку у току школске године на више начина: кроз личну комуникацију са координаторима пројекта, преко посета школама и активностима, и организовањем регионалних састанака на којима је дискутовано о проблемима у раду. На крају школске године, поред интерне, формативне евалуације, компетентни истраживачи су спровели екстерну, сумативну евалуацију. Закључак интерне евалуације био је да је изведени програм успешан и да су га наставници и ученици добро прихватили. Наставници и ученици су показали велику инвентивност у примени програма у својој локалној средини, упорност у раду и спремност да уче нове ствари. Екстерна евалуација потврдила је да је пројекат имао успеха у подизању нивоа свести о реалном стању у заједници, у перцепцији проблема у њој и почетној активацији ка налажењу решења. Сналажљивост наставника у новим садржајима и њихов приступ раду највише су допринели успеху и развоју пројекта (Павловић, Максић и Ђуричић, 2004).

На основу резултата обе евалуације, испланирана је даља обука наставника, која је спроведена после искуства од годину дана примене програма у основним школама у Србији. Програм је састављен у складу с

потребама за обуком и сугестијама о њеном садржају које су наставници предложили током праћења. Наставници су највише нагласили потребу за проширивањем знања о грађанској партиципацији, тимском раду и сарадњи између школа и наставника који раде на пројекту *Грађанин*. Републичко министарство просвете и спорта прихватило је акредитацију програма као пилот-програма за стручно усавршавање наставника и стручних сарадника и формулисало циљеве и исходе његове примене у настави.

Уследиле су промене статуса програма, од факултативног, преко изборног, до обавезног изборног предмета. Спроведене су још две обуке нових група наставника. На овај начин, у Србији је близу хиљаду наставника припремљено за реализацију пројекта *Грађанин*. Од 2007/2008. године, пројекат *Грађанин* престаје да буде изборни предмет у седмом разреду, и постаје обавезни изборни предмет у петом и шестом разреду. Због омасовљавања, увећања броја ученика који похађају грађанско васпитање као обавезан изборни предмет, потребна је даља обука наставника који су до сада предавали овај предмет, као и обука нових наставника који би га успешно реализовали.

Наставничке компетенције и стручно усавршавање

У контексту актуелне реформе образовања, компетенције наставника редефинишу се из угла отварања наставникове професије према уважавању развојних потреба детета, интердисциплинарности посла, друштвеној ситуацији и преузимању одговорности за сопствени професионални развој (Ковач-Церовић и др., 2004). Компетенције које се од наставника траже обухватају следеће активности: примена и развој професионалних знања и вредности у функцији стварања стимулативних ситуација за учење; комуникација и интеракција с ученицима, родитељима, колегама и локалном заједницом; преузимање одговорности за планирање, програмирање и управљање наставом и учењем; праћење напредовања ученика; планирање и евалуирање сопственог рада и континуираног професионалног усавршавања. За развијање ових компетенција потребно је успостављање целокупног и координисаног система професионалног развоја наставника, од њиховог иницијалног образовања током студирања, преко увођења у посао наставника, до континуираног професионалног усавршавања уз рад.

Промене у прописима о томе какво је образовање наставника и какве су додатне квалификације потребне указују на начин на који је школска пракса одређивала захтеве (ангажовање кадра који је био доступан). У будућности треба развити друге изборне предмете за које школа има ресурсе, локална средина потребе, а деца и њихови родитељи интересовање (на пример, стари занати, гране пољопривреде, информатичке

технологије). Тражи се мултидисциплинарни приступ и тимски рад. Како обучити наставнике за такве предмете и програме? Како планирати њихово ангажовање? Како могу измене које се дешавају у базичном образовању наставника да одговоре на ове захтеве? У току је усклађивање високошколског образовања са захтевима Болоњске декларације. Измењени су многи наставни програми и уведени нови стручни профили, као што је дизајнер медија у образовању (Надрљански и Надрљански, 2006) и учитељ са специјализацијом из грађанског васпитања (на Учитељском факултету у Јагодини).

У циљу стандардизације наставничких компетенција, дефинисани су услови које наставник треба да задовољи и прописана је обавеза да има лиценцу за рад у васпитно-образовној установи (Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника, 2005). На испиту за стицање лиценце, наставник треба да покаже да зна да: креира подстицајну средину за учење и развој; прилагођава захтеве развојним нивоима и стилевима учења деце; примењује индивидуални приступ ученицима у процесу образовно-васпитног рада; прати индивидуални развој и напредовање ученика; подржава иницијативу ученика, мотивацију за рад и спонтано стваралачко изражавање; познаје различите облике сарадње с породицом. Током рада, наставник је дужан да се усавршава ради успешнијег остваривања и унапређивања образовно-васпитног рада (Правилник о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника, 2004).

Стручно усавршавање наставника усмерено је на осавремењавање знања у области дисциплине коју предају, унапређивање предавачких вештина и мотивисање наставника за квалитетно обављање посла. Један од услова за стицање лиценце и професионално напредовање представља похађање семинара које је подржало Министарство просвете (Каталог програма стручног усавршавања запослених у образовању за школску 2006/2007. годину, 2006). Стално стручно усавршавање наставника, васпитача и стручних сарадника остварује се по посебним програмима, који могу бити обавезни и изборни. Министар просвете одлучује о томе који ће програми од оних који су одобрени бити обавезни, а који изборни. Листа обавезних програма обухвата следеће области: педагошко-психолошке, дидактичко-методичке и ужа стручна знања од значаја за предмет, односно послове наставника, васпитача и стручног сарадника. Наставник, васпитач и стручни сарадник дужан је да током пет година похађа најмање 100 часова програма, и то најмање 60 часова са листе обавезних програма и до 40 часова са листе изборних предмета (Правилник о изменама и допунама Правилника о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника, 2005).

Закон (Закон о основама система образовања и васпитања, 2003) даје право средњој школи, основној школи и вртићу да обављају проширену делатност, али она треба да буде у функцији образовања и васпитања: давање услуга, производња, продаја и друга делатност којом се унапређује или доприноси рационалнијем и квалитетнијем обављању делатности образовања и васпитања. Ученици се могу ангажовати у проширеној делатности само у оквиру практичне наставе, а наставници ако то не омета остваривање образовно-васпитног рада. Ово је простор у коме се могу осмислити изборни предмети и факултативни програми који би били занимљиви родитељима и деци, од већег значаја за привреду и развој локалне средине у којој се школа налази. Тако изабрани садржај и активности могли би бити корисни младима у повезивању школских, академских знања и практичних захтева из њиховог окружења и реалног живота, што је посебно важно у малим срединама и у оним случајевима када млада особа, после основне или средње школе, престаје са школовањем.

Могуће решење у обезбеђивању наставног кадра за квалитетно обављање нових функција у школи је у променама у образовању наставника и њиховом стручном усавршавању током рада. Тражи се високообразован кадар, широке културе, са добрим познавањем базичних вештина (српски језик, страни језици, информатика), са специјализацијом за одређену област (на пример, друштвене науке, природне науке) и другачијим ставовима према занимању наставника. Флексибилност у мишљењу и понашању наставника је можда његова најважнија особина, а ово својство се, у извесној мери, може вежбати и развијати (Максић, 2006). Пожељно је укључивање личних интересовања, талената и вештина, хобија, рекреације у професионалну каријеру наставника, који ће бити у стању да направи програм релевантног изборног предмета, да га иновира, у току реализације мења, и у одређеном тренутку сасвим промени, направи други програм, да у овом послу сарађује с другим наставницима, школском управом и локалном средином (фабрике, болнице, музеји, клубови и друго).

На примеру реализације изборног програма пројекта Грађанин може се видети да је за развој програма и обуку наставника који ће га изводити у школи потребно више година (у конкретном случају, од три до четири године). Дакле, Закон обавезује школу да организује изборну наставу и наставнике да се стручно усавршавају. Неки изборни предмети, њихов садржај и начин рада су дефинисани, док се неки конципирају накнадно. Развијање и реализација програма изборних предмета захтева посебну обуку наставника. Наставник би требало да буде спреман да учи, да се развија и напредује у својој каријери. Потребна је флексибилност школске регулативе која одређује изборне предмете, стручну оспособљеност наставника и

услове под којима ће радити. Семинари за обуку наставника које одобрава, прати и евалуира Министарство просвете представљају законски оквир, у који се може сместити адекватна обука за реализацију одређених наставних садржаја и активности, као што су изборни и факултативни програми.

Наставници треба да стекну и развију знања, вештине и ставове који ће, поред оспособљености за рад у оквиру остваривања базичног наставног плана и програма, омогућити њихово стручно и одговорно реаговање на потребе деце и родитеља школе у којој раде, кроз конципирање и реализацију атрактивних и функционалних изборних и факултативних наставних садржаја и активности. Потребни су механизми за препознавање наставника који ће моћи да реализује одређени изборни предмет и програме за које постоји интересовање. Школе треба да ангажују људске ресурсе којима располажу (на пример, домар може да направи курс из пчеларства) и волонтере (на пример, родитељи, пензионисани наставници, познати и успешни становници из средине, бивши ђаци). Нема сумње да је подстицање критичког мишљења и коришћење информатичких технологија важан предуслов успешности наставе уопште, а посебно наставе изборних предмета која захтева још већу инвентивност и креативност наставника и ученика.

Чланак представља резултат рада на пројекту “Образовање за друштво знања” 149001 (2006-2010), чију реализацију финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Литература

- Јоксимовић, С. и др. (2002): Религијско образовање у државним школама, у: Аврамовић, З., Максић, С. (прир.), *Изазови демократије и школа* (81-102). Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Јоксимовић, С. (ур.) (2003): *Верска настава и грађанско васпитање у школама у Србији*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Ковач-Церовић, Т., Левков, Љ. (прир.) (2002): *Квалитетно образовање за све – пут ка развијеном друштву*. Београд: Министарство просвете и спорта Републике Србије.
- Ковач-Церовић, Т. и други (2004): *Квалитетно образовање за све, Изазови реформе образовања у Србији*. Београд: Министарство просвете и спорта Републике Србије.
- Каталог програма стручног усавршавања запослених у образовању за школску 2006/2007 годину* (2006). Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања.
- Максић, С. (2006): *Подстицање креативности у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Надрљански, Ђ., Надрљански, М. (2006): Нова професија – дизајнер медија у образовању, *Педагогија*, 61(4), 479-488.

- Павловић, Б., Максић, С., Ђуричић, Н. (прир.) (2004): *Прва година Пројекта Грађанин у Србији*. Београд: Грађанске иницијативе.
- Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника (2005). *Службени гласник РС*, бр. 22.
- Правилник о сталном стручном усавршавању и стицању знања наставника, васпитача и стручних сарадника (2004), *Службени гласник РС*, бр. 14.
- Правилник о изменама и допунама Правилника о сталном стручном усавршавању и стицању знања наставника, васпитача и стручних сарадника (2005), *Службени гласник РС*, бр. 56.
- Правилник о изменама и допунама Правилника о врсти стручне спреме наставника који изводе образовно-васпитни рад из изборних програма у основној школи (2005а), *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 3.
- Правилник о изменама и допунама Правилника о врсти стручне спреме наставника који изводе образовно-васпитни рад из изборних програма у основној школи (2005б), *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 9.
- Правилник о наставном плану и програму огледа за образовни профил пивар (2006), *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 10.
- Правилник о изменама Правилника о наставном плану и програму за стицање образовања у четворогодишњем трајању у стручној школи за подручје рада економија, право и администрација – област економија (2006), *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 11.
- Правилник о изменама и допунама Правилника о наставном плану и програму основног образовања и васпитања (2006), *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 15.
- Smith, A., Fountain, S., McLean, H. (2002): *Gradansko vaspitanje u osnovnim i srednjim školama u Republici Srbiji: evaluacija prve godine, 2001-2002. i preporuke*. Beograd: UNICEF, UNESCO, Fond za otvoreno društvo – Institut za otvoreno društvo.
- Ševkušić, S., S. Maksić, M. Đurišić-Bojanović (2006): In-service training for the teachers of religious education in Serbia, in: N. P. Terzis (ed.): *Lifelong learning in the Balkans* (585-589). Thessaloniki: Kyriakidis Brothers s.a.
- Закон о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања (2004). *Службени гласник РС*, бр. 58, 3-9.
- Закон о основама система образовања и васпитања (2003). *Службени гласник РС*, бр. 62 и 64.